

UNIVERZITA PARDUBICE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

**Specifika programů zacházení u odsouzených ve
specializovaných odděleních**

Bakalářská práce

Pardubice 2009

Lucie Skořepová

UNIVERSITY OF PARDUBICE
PHILOSOPHICAL FACULTY

**Specific features of treatment programs for
convicted in specialized departments**

Bachelor work

Pardubice 2009

Lucie Skořepová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra věd o výchově
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie SKOŘEPOVÁ**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**

Název tématu: **Specifika programů zacházení u odsouzených ve specializovaných odděleních**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- 1) Systém vězeňství v ČR
- 2) Specifické skupiny odsouzených
- 3) Principy programů zacházení
- 4) Aplikace programů zacházení na specializovaná oddělení
- 5) Výzkumná část:
 - kvantitativní výzkum založený na analýze dokumentů získaných ve Věznici Pardubice
 - verifikace či falsifikace hypotéz týkajících se odlišností v pedagogickém zacházení s odsouzenými ve standardním výkonu trestu a ve specializovaných odděleních věznic

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č.169/1999 Sb.

Řád výkonu trestu odnětí svobody

Trestní zákon č. 140/1961 Sb.

Trestní řád

časopis České vězeňství

Jaroslav Uhlík – Historie vězeňství v Čechách; Praha 2006

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Martin Kocanda

Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

prof. PhDr. Karel Ředl, CSc.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem pod vedením vedoucího bakalářské práce celou tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem veškerou použitou literaturu.

Lucie Skořepová

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Martinu Kocandovi za odborné vedení, cenné rady, moudré připomínky, trpělivost, konzultace ohledně problematiky výkonu trestu odnětí svobody a v neposlední řadě za možnost absolvovat pod jeho trpělivým a velice ochotným vedením výzkumnou část práce ve věznici Pardubice. Dále děkuji zaměstnancům věznice Pardubice za jejich spolupráci a praktické informace.

Anotace:

SKOŘEPOVÁ, Lucie. *Specifika programů zacházení u odsouzených ve specializovaných odděleních*. Filozofická fakulta Univerzity Pardubice, 2009.
Bakalářská práce

Práce se ve své teoretické části zaměřuje na systém vězeňství v České republice, Vězeňskou službu ČR a profilaci věznic. Druhá část je zaměřena na specifické skupiny odsouzených, jejich definici a náhled na výkon trestu odnětí svobody u těchto skupin. Ve třetí části jsou objasněny programy zacházení a jejich složení a v části následující jejich aplikace na specializovaná oddělení.

Praktická část je věnována výzkumu prováděnému ve věznici Pardubice, ve specializovaném oddělení výkonu trestu odnětí svobody a v oddělení standardního výkonu trestu odnětí svobody. Tento výzkum si všímá jednotlivých rozdílů v bodech programů zacházení a určuje, v čem je jejich souvislost se specifickými skupinami odsouzených.

Klíčová slova: vězeňství – výkon trestu odnětí svobody – specifické skupiny odsouzených – programy zacházení

Annotation:

SKOŘEPOVÁ, Lucie. *Specific features of treatment programs for convicted in specialized departments*. Philosophic faculty, University of Pardubice, 2009. Bachelor work

The work is in its teoretical part aimed on prison system in the Czech republic, Prison service of the Czech republic and profilation of prisons. The second part is aimed on specific groups of convicted, their definition and look on achievement of confinement by this groups. In the third part are made clear programs of treatment and their composition and in following part their application on specialized departments.

Practical part is aimed on research realisated in Pardubice prison, in specialized department and in standard department. This research notice differents in points of treatments programs and determine their continuity with specific groups of convicted.

Keywords: prison service – achievement of confinement – specific groups of convicted – treatment programs

Obsah:

Úvod.....	11
1. Systém vězeňství v ČR.....	12
1.1. Vězeňská služba České republiky.....	13
1.2. Profilace věznic.....	14
2. Specifické skupiny odsouzených.....	20
2.1. Výkon trestu u mladistvých.....	20
2.2. Výkon trestu u odsouzených žen.....	22
2.3. Výkon trestu u trvale pracovně nezařaditelných.....	22
2.4. Výkon trestu u odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování.....	23
2.5. Výkon trestu u odsouzených k doživotnímu trestu.....	24
2.6. Výkon trestu u odsouzených cizinců.....	24
3. Principy programů zacházení.....	25
3.1. Pracovní aktivity.....	27
3.2. Vzdělávací aktivity.....	28
3.3. Speciální výchovné aktivity.....	29
3.4. Zájmové aktivity.....	29
3.5. Oblast aktivit zaměřující se na utváření vnějších vztahů.....	29
4. Aplikace programů zacházení na specializovaná oddělení.....	31
5. Výzkumná část.....	39
5.1. Metodologie.....	39

5.2. Vlastní výzkum.....	40
5.3. Shrnutí výsledků výzkumu.....	48
Závěr.....	52
Seznam literatury.....	53

Úvod:

Tato práce je zaměřena na oblast výkonu trestu odnětí svobody. Hlavním tématem jsou specifické skupiny odsouzených, jejich definice a způsob výkonu trestu a programy zacházení se svou následnou aplikací na specializovaná oddělení.

Objasňuje složení a cíle programů zacházení a jejich význam v oblasti penitenciární pedagogiky, tedy výchovném působení na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody. Věnuje se také práci odborných pracovníků v rámci věznice a jejich účasti na programech zacházení a na výkonu trestu samotném.

Praktická část práce se věnuje konkrétním programům zacházení u jednotlivých mužů odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Pardubice. Nabízí srovnání mezi odsouzenými umístěnými ve specializovaných odděleních věznice a odsouzenými umístěnými ve standardních odděleních pro výkon trestu odnětí svobody. Důraz je kladen na pracovní, zájmové a výchovně vzdělávací aktivity, ve kterých je patrný značný rozdíl. Cílem výzkumu bylo určit, zda existují specifika v programech zacházení u odsouzených ve specializovaných odděleních.

1. Systém vězeňství v ČR

Trest je opatřením státního donucení, které užívá stát k ochraně zájmů chráněných trestním právem. Úloha trestu v našem trestním právu záleží v tom, že je prostředkem v rukou státu k ochraně společnosti a občanů před trestnými činy. Pohružkou trestem, ukládáním a výkonem trestu poskytuje stát ochranu základním právním hodnotám.

(Tregler, 2007)

Každá lidská společnost si vytváří systém způsobů reagování na situace, kdy jsou nedodržovány nebo porušovány její základní normy, hodnoty a je ohroženo její fungování či samotná existence. Je tomu tak i v případě pachatelů trestných činů, kteří svým chováním ohrožují systém hodnot společnosti, normy společenského soužití a fungování společnosti. Způsob reagování státu na trestnou činnost je vyjádřen prostředky a opatřeními, které stát vyvíjí v boji s trestnou činností. Významnou roli zde zaujímá systém sankcí, reprezentovaný trestním právem. V trestním právu jsou obsaženy nejpodstatnější hodnoty společnosti chráněné státem. Porušuje-li jedinec tyto hodnoty, naplňuje skutkovou podstatu trestného činu. Reakcí na jeho chování je pak trest, který představuje právní následek trestného činu.

(Černíková, 2008)

„Trest je pojmově vymezen jako opatření státního donucení, ukládané jménem státu k tomu povolanými soudy v trestním řízení, jímž se působí určitá újma za spáchaný trestný čin jeho pachateli a které vyslovuje společenské odsouzení trestného činu a jeho pachatele.“

(NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné. I. obecná část*. Praha: Codex, 1997. s.197)

1.1. Vězeňská služba České republiky

Vězeňská služba České republiky byla zřízena zákonem ČNR č. 555/1992 Sb. a vznikla k 1. 1. 1993 transformací stávajícího Sboru nápravné výchovy ČR (dříve ČSR). Vznik Vězeňské služby ČR nebyl ani tak způsoben rozpadem československé federace, neboť i před rokem 1989 bylo vězeňství v kompetenci jednotlivých republik a jejich ministerstev spravedlnosti a neexistoval žádný federální subjekt, který by problematiku vězeňství zastřešoval, ale spíše novou politicko-spoločenskou situací. Byla zde společenská objednávka konstituovat novou demokratickou instituci, která bude v praxi realizovat výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby.

Právě zmíněný zákon zakotvil organizaci takového sboru a stanovil mantinely, ve kterých se oprávnění a povinnosti pracovníků vězeňské služby mohou pohybovat.

Vězeňská služba zajišťuje zejména výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky ve znění pozdějších předpisů, ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti. Generální ředitelství Vězeňské služby, vazební věznice a věznice, pokud rozhodují ve správním řízení, mají postavení správních úřadů. Vězeňská služba je organizační složkou státu a hospodaří s majetkem státu, který potřebuje k plnění svých úkolů, je účetní jednotkou.

Vězeňská služba spravuje a střeží vazební věznice a věznice, střeží věznice pro místní výkon trestu a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich nekonfliktní způsob života po propuštění, zabezpečuje úkoly při

předcházení a odhalování trestné činnosti osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů a státních zastupitelství a v jiných místech činnosti soudů a ministerstva spravedlnosti a v rozsahu stanoveném zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky ve znění pozdějších změn a doplňků zajišťuje bezpečnost výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství, vede evidenci osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky, provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby (zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky). (Kocanda, 2007)

1.2. Profilace věznic

Věznice jsou diferenciovány dle způsobu vnější ostrahy a zajištění bezpečnosti do 4 základních typů:

- a) s dohledem
- b) s dozorem
- c) s ostrahou
- d) se zvýšenou ostrahou

Práva a povinnosti odsouzených jsou stanoveny jednotně ve všech 4 typech věznic. Vychází se z principu, že postavení odsouzeného z hlediska rozsahu jeho práv závisí především na jeho chování během výkonu trestu. Podněcuje se aktivita vězněného, aby se dobrým chováním zasadil o zlepšení svých sociálních podmínek života ve věznici.

Zařazení odsouzeného do určitého typu věznice je provedeno na základě rozhodnutí soudu a je součástí rozsudku, kterým se odsouzenému ukládá výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody. Jedná se o tzv. vnější

– soudní diferenciaci, která se prioritně opírá o trestněprávní kvalifikaci, na základě které se dospělí odsouzení zařazují do jednotlivých typů věznic.

(Černíková, 2008)

Trestní zákon v § 39a odst. 2 a Řád výkonu trestu odnětí svobody v paragrafech 51 až 54 odlišuje již zmíněné čtyři typy věznic podle následujících kritérií:

a) věznice s dohledem

Do tohoto typu věznice soud zařadí zpravidla pachatele, kterému byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin (§ 39a odst. 2 písm. a).

Odsouzení mají volný pohyb v prostoru věznice. Po pracovní době mohou nosit civilní oděv a účastnit se s povolením ředitele v okolí věznice na akcích kulturně výchovných a osvětových, sportovních, na bohoslužbách samostatně nebo s doprovodem pracovníka Vězeňské služby. O době a prostoru volného pohybu dostanou potvrzení. Bez dozoru pracují mimo věznici, dohled nad jejich pracovní činností provádí vychovatel minimálně jedenkrát týdně. Jednou za 2 týdny jim ředitel může povolit v doprovodu návštěvy volný pohyb mimo věznici až na 24 hodin (§ 51 odst. 5 Řád výkonu trestu odnětí svobody).

b) věznice s dozorem

Zde jsou soudem umístováni odsouzení pachatelé, kterým byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin nebo kterým byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný čin (§ 39a odst. 2 písm. b).

V prostorách věznice se odsouzení pohybují zpravidla organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. Odsouzeným, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, může ředitel věznice povolit volný pohyb uvnitř věznice. Ložnice se zamykají. Odsouzení pracují zpravidla na nestřežených pracovištích mimo věznici, dohled nad jejich pracovní činností provádí ředitelem věznice určený zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát za hodinu. Odsouzeným, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, může ředitel věznice povolit volný pohyb mimo věznici při plnění pracovních úkolů. Dohled nad jejich pracovní činností provádí ředitelem věznice určený zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát týdně. Vlastní oděv mohou nosit jen v době návštěv, při sportu, bohoslužbách a společných akcích mimo věznici. Při společných kulturních akcích mimo věznici se musí zdržovat v dohledu pracovníka VS. Návštěvy mohou přijímat zpravidla bez dohledu zaměstnanců Vězeňské služby. Ředitel věznice může povolit jednou měsíčně volný pohyb v doprovodu návštěvy až na 24 hodin, o čemž se odsouzenému vydá potvrzení na předepsaném tiskopise, ze kterého plyne, kde a po jakou dobu se může zdržovat.

c) věznice s ostrahou

Pachatel, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou a pachatel, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem, je umísťován do věznice s ostrahou (§ 39a odst. 2 písm. c).

Odsouzení se ve věznici pohybují pod dozorem pracovníků Vězeňské služby, výjimečně mají při práci volný pohyb v prostoru věznice. Pracují zpravidla na pracovištích uvnitř věznice nebo na střežených pracovištích

mimo věznici. Dohled nad pracovní činností odsouzených provádí určený zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát za 45 minut. Návštěvy probíhají zpravidla pod dohledem pracovníka Vězeňské služby.

d) věznice se zvýšenou ostrahou

Soud zpravidla zařadí do této věznice pachatele, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, kterému byl uložen trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi (§ 41 odst.1 Trestního zákona), kterému byl za zvlášť závažný trestný čin (§ 41 odst. 2 Trestního zákona) uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu (§ 39a odst. 2 písm. d Trestního zákona).

Odsouzení se ve věznici pohybují pod dohledem příslušníka Vězeňské služby. Pracují pouze na pracovištích ve věznici nebo v celách. Volný pohyb po věznici se jim neuděluje ani při práci. Dohled nad pracovní činností provádí zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jednou za 30 minut. Návštěvy probíhají zpravidla pod dohledem příslušníka Vězeňské služby.

e) vazební věznice

Vazební věznice slouží především pro výkon vazby obviněných. Ve vazebních věznicích však mohou být také zřízena oddělení pro výkon trestu. Podmínky v těchto odděleních jsou pak stejné jako ve výše uvedených typech věznic.

f) věznice pro mladistvé

Věznice pro mladistvé se nedělí do uvedených čtyřech stupňů. V tomto typu je kladen mnohem větší důraz na omezení negativních účinků izolace mladistvých od společnosti. Uplatňují se individuální způsoby zacházení. Mladiství se zařazují do čtyřech základních diferenciačních skupin:

- Do základní skupiny A se zařazují odsouzení se základní charakteristikou osobnosti v normálu, u nichž poruchy chování vyplývají z nevhodného sociálního prostředí, emocionální a sociální nevyzrálosti, popřípadě špatného zacházení.
- Do základní skupiny B se zařazují odsouzení s naznačeným disharmonickým vývojem osobnosti.
- Do základní skupiny C se zařazují odsouzení s poruchami chování včetně poruch chování způsobených užíváním návykových látek, kteří vyžadují specializovaný výkon trestního opatření.
- Do základní skupiny D se zařazují odsouzení s mentální retardací.

Profilace jednotlivých věznic v České republice je stanovena nařízením generálního ředitele Vězeňské služby ČR (Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 16/2006, o vazebních věznicích a profilaci věznic).

Samotné vězeňství, které působí jako nástroj realizace trestu odnětí svobody je limitováno především níže uvedenými právními normami:

- a) Zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční stráži České republiky, v platném znění. Tato zákonná norma upravuje organizační členění Vězeňské služby (dále také jen VS ČR) České republiky a stanovuje oprávnění a povinnosti příslušníků a občanských zaměstnanců VS ČR.
- b) Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění. Tímto zákonem jsou zejména upravena práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.
- c) Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, v platném znění. Obdobně jako výše uvedený právní předpis upravuje práva a povinnosti obviněných osob ve výkonu vazby.

d) Vyhláška MS č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění. Jedná se o prováděcí předpis k zákonu č. 169/1999 Sb.

e) Vyhláška MS č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, v platném znění. Tato právní norma představuje prováděcí předpis k zákonu č. 293/1992 Sb.

Pro úplnost je třeba dodat, že konkrétní podmínky jsou v jednotlivých věznicích upraveny ještě tzv. vnitřními řády věznic, vydanými na základě zákona. Vnitřní řád však již nemá postavení právní normy.

(Tregler, 2007)

2. Specifické skupiny odsouzených

Do specifických skupin odsouzených jsou dle vyhlášky MS č. 345 / 1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody (hlava třetí, čtvrtá, pátá, šestá, sedmá a osmá) a dle Zákonu o výkonu trestu odnětí svobody č. 169 / 1999 Sb. (hlava čtvrtá, díl 3, 4, 5, 6, 7 a 8) zahrnováni mladiství, odsouzené ženy, trvale pracovně nezařaditelní, odsouzení s poruchami duševními a s poruchami chování, odsouzení k doživotnímu trestu a odsouzení cizinci.

2.1. Výkon trestu u mladistvých

U mladistvých se často uplatňují individuální způsoby zacházení, které se zaměřují na rozvoj inteligenční, emociální a sociální zralosti s důrazem na přijetí odpovědnosti za spáchané činy, posílení samostatnosti v řešení životních problémů, omezování a zvládání agresivních reakcí a nevhodného chování. Prostřednictvím vzdělávacích a pracovních aktivit jsou vedeni k získání znalostí a dovedností, které jim usnadní získání zaměstnání po návratu do občanského života.

Na základě charakteristiky osobnosti a spáchaného provinění se ve věznicích pro mladistvé rozdělují odsouzení do čtyř základních diferenciačních skupin. O zařazení do jednotlivých skupin rozhoduje ředitel věznice na doporučení odborných zaměstnanců.

Skupina A – osobnostní charakteristika v normálu, poruchy chování vyplývají z nevhodného sociálního prostředí, popřípadě špatného zacházení nebo emocionální a sociální nevyzrálosti

Skupina B – naznačený disharmonický vývoj osobnosti

Skupina C – poruchy chování včetně poruch chování způsobených

užíváním návykových látek, tito odsouzení vyžadují specializovaný výkon trestu

Skupina D – odsouzení s mentální retardací

Tyto základní skupiny vnitřní diference se dále člení na tři přístupné skupiny. O zařazení do přístupné skupiny rozhoduje vedoucí oddělení výkonu trestu na návrh speciálního pedagoga.

Do první přístupné skupiny se zařazují odsouzení, kteří převážně aktivně plní program zacházení i další povinnosti a dodržují vnitřní řád zařízení.

Do druhé přístupné skupiny se zařazují odsouzení s nevyjasněným a kolísavým přístupem a postojem k programu zacházení i ke svým povinnostem.

Do třetí přístupné skupiny se zařazují odsouzení, kteří převážně program zacházení plní pasivně nebo jej odmítají, neplní své povinnosti nebo se chovají v rozporu s vnitřním řádem zařízení.

Základní diferenační skupiny se liší obsahem a způsobem zacházení odpovídajícím potřebám žádoucí změny osobnosti mladistvého. Vzdělávání a vhodná forma sociálního výcviku je součástí programů zacházení s odsouzenými ve všech čtyřech základních diferenačních skupinách.

Přístupné skupiny vnitřní diference tvoří ucelený systém pozitivní motivace mladistvých odsouzených. Ve vnitřním řádu se stanoví podrobnější podmínky vnitřní diference tak, aby odsouzený měl během výkonu trestního opatření možnost být na základě posunu v přístupu, plnění programu zacházení, plnění povinností a chování a jednání v souladu či nesouladu s vnitřním řádem postupně zařazován do jednotlivých skupin.

2.2. Výkon trestu u odsouzených žen

Vnitřní řád, obsah a formy zacházení zásadně přihlížejí k psychickým a fyziologickým zvláštnostem žen, jakož i ke zvláštním potřebám těhotných žen, žen krátce po porodu a kojících matek.

V případě matek nezletilých dětí rozhoduje ředitel věznice zda může mít matka dítě u sebe na základě toho, jako o své děti matka pečovala dříve, než byla odsouzena, zda má dostatek vlastních prostředků, aby o dítě mohla pečovat a zda má možnost se o dítě starat po propuštění z výkonu trestu.

Matka, které bylo povoleno mít u sebe a starat se o své nezletilé dítě, o dítě celodenně pečuje. Celodenní péče zahrnuje zejména péči o jeho zdraví a o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, včetně přípravy stravy, zajištění hygieny, praní, žehlení, úklidu a aktivního trávení času s dítětem formou vycházek, her, výtvarných, hudebních a sportovních činností odpovídajících věku dítěte. Tato celodenní péče matky o dítě se stává základem programu zacházení.

2.3. Výkon trestu u trvale pracovně nezařaditelných

Odsouzení trvale pracovně nezařaditelní vykonávají trest ve specializovaných odděleních věznic, které zřizuje generální ředitel Vězeňské služby ČR.

Při výkonu trestu odsouzených trvale pracovně nezařaditelných se uplatňují následující zásady:

- a) jsou-li ve specializovaném oddělení umístěni odsouzení zařazení do různých základních typů věznice, musí být ubytováni odděleně podle základních typů věznice tak, aby méně narušení odsouzení vykonávali trest odděleně od více narušených
- b) do cel a ložnic se odsouzení umísťují s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu na základě doporučení ošetřujícího lékaře, přičemž nekuřáci musí být na vlastní žádost vždy ubytováni odděleně od kuřáků
- c) na návrh ošetřujícího lékaře nebo na vlastní žádost a se souhlasem

tohoto lékaře mohou vykonávat vhodnou pracovní terapii uvnitř věznice, výjimečně i mimo věznici

- d) prověrka početního stavu se provádí přímo na celách a ložnicích
- e) podle rozhodnutí a pokynů lékaře se zajišťuje rehabilitační péče, pokud to podmínky ve věznici umožňují
- f) věznice nabízí odsouzeným účast na vhodných kulturně výchovných a zájmových aktivitách

Odsouzeným trvale pracovní nezařaditelným je odsouzený,

- a) který je starší 65 let, pokud ovšem sám nezažádá o pracovní zařazení
- b) který byl uznán plně invalidním
- c) jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení

2.4. Výkon trestu u odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování

Odsouzení s poruchami duševními a s poruchami chování mohou vykonávat trest ve specializovaných odděleních věznic zřízených generálním ředitelem Vězeňské služby pouze na základě doporučení psychologa či psychiatra.

U odsouzených

- a) s poruchou duševní a poruchou chování
- b) s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek
- c) s mentální retardací

se ve vnitřním řádu věznice, zejména při volbě obsahu a forem programu zacházení, přihlíží k závěrům odborného lékařského posouzení těchto odsouzených a k nutnosti individuálního nebo skupinového terapeutického působení.

2.5. Výkon trestu u odsouzených k doživotnímu trestu

Vnitřní řád věznice, jakož i obsah a formy zacházení, musí přihlížet k povaze tohoto trestu a nebezpečnosti odsouzených, kterým je takový trest uložen.

Návštěvy a vycházky probíhají zpravidla odděleně od ostatních odsouzených a za přímého dohledu příslušníka Vězeňské služby. V průběhu vycházek mohou být v odůvodněných případech odsouzení poutáni.

Trest je vykonáván v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a odsouzení jsou zpravidla ubytováni po jednom. Uvnitř těchto oddělení také odsouzení většinou pracují.

2.6. Výkon trestu u odsouzených cizinců

Při umístování odsouzených, kteří nejsou státními občany České republiky do věznice se podle možností postupuje tak, aby odsouzení téhož státního občanství anebo hovořící stejným jazykem spolu mohli komunikovat a aby bylo možné přihlížet k požadavkům kulturních a náboženských tradic.

Cizincům je podle možností věznice umožněna četba knih v jazyce, který ovládají, popřípadě jsou jim vytvořeny podmínky pro výuku českého jazyka. Bezprostředně po přijetí do výkonu trestu je odsouzený poučen o právu obracet se na diplomatickou misi a konzulární úřad státu, jehož je státním občanem. Uprchlíci a osoby bez státního občanství jsou poučeni o právu obracet se na diplomatickou misi státu pověřeného chránit jejich zájmy nebo na mezinárodní organizace, jejichž posláním je tyto zájmy chránit. Dále mají právo přijetí konzulární návštěvy a právo podání žádosti o předání k výkonu trestu do státu, jehož jsou státními občany, pokud takovýto postup umožňuje mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.

Věznice je povinna poučit cizince o jeho právech a povinnostech

v mateřském jazyce nebo v jazyce, jemuž rozumí a o tomto poučení vyhotovit záznam, který cizinec podepíše.

3. Principy programů zacházení

Zacházení s odsouzenými je veškerá činnost, která je realizována s odsouzenými ve vězeňských zařízeních, proto aby byl naplněn účel výkonu trestu odnětí svobody a přitom, aby nedošlo ke zhoršení jejich osobnosti, tělesného a duševního stavu. Zacházení v sobě zahrnuje nejen sociální péči, vzdělávání, reedukaci, psychoterapii, psychologickou a lékařskou péči, ale i návštěvy a korespondenci. Je velice důležité, aby byl jedinec motivován ke změně a byl ochoten a schopen své chování změnit.

Pokud chápeme socializaci jako postupné začleňování jedince do společnosti a zároveň osvojování si základních etických a právních norem společnosti, potom resocializace ve vězeňské praxi (neboli program zacházení) znamená druhotnou socializaci jedinců, u nichž proces socializace v dřívější době neproběhl úspěšně nebo byli zapojeni do systému hodnot a norem rozporných s morálními hodnotami a zákonnými normami (socializace deviantní).

Resocializace je ve vězeňském systému prováděna:

- a) obecnými metodami zacházení s odsouzenými, které jsou stanoveny zákonem a nelze jimi dosáhnout trvalé změny v chování jedince,
- b) speciálními metodami zacházení s odsouzenými, jakými jsou např. metody pedagogické, sociální, psychologické, terapeutické a psychiatrické, prováděné s odsouzenými individuálně či skupinově.

Tento proces resocializace by měl tedy směřovat ke kultivaci návyků dalším vzděláváním, k osvojování si vhodných sociálních dovedností pro

readaptaci na život mimo vězení a k pomoci a poradenství, zaměřenému na řešení osobních problémů.

(Raszková, 2007)

Základní podmínkou účinného zacházení s odsouzenými je kvalitní pečlivá příprava této činnosti. Nejprve je nutné zmapovat bio-psycho-socio-duchovní stav, v němž se jednotlivý odsouzený nachází v době svého nástupu do výkonu trestu odnětí svobody. Děje se tak v týmové spolupráci lékaře, psychologa, speciálního pedagoga, sociální pracovníce, popřípadě i duchovního při zpracování komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku jeho trestu, charakterové vlastnosti a příčiny trestné činnosti. Tato zpráva musí obsahovat kupříkladu tato fakta: základní data o osobě odsouzeného, o jeho trestném činu a uloženém trestu, případně o předchozích zločinech a trestech, lékařská doporučení, upozornění na nutná omezení a zdravotní rizika ve vztahu k pracovním, vzdělávacím, sportovním a dalším důležitým aktivitám, psychologickou charakteristiku včetně jeho postojů ke spáchanému trestnému činu, případně i oběti a uloženému trestu a další podstatná rizika a problémy, obtíže a překážky, které v začátku trestu odnětí svobody brání budoucí dobré reintegraci odsouzeného do společnosti. Právě na jejich odstranění, překonání nebo alespoň zmírnění bude třeba zaměřit program zacházení.

(Kocanda, 2007)

„Program zacházení se chápe jako základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného, který má trest delší než 3 měsíce. Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr.“ (MARÁDEK, Vladimír. *Lexikon klíčových pojmů*

z penologie. 1. vyd. Opava: Nakladatelství a vydavatelství Ing. Vavrla Pavel, 2000. S. 40.)

V nástupním oddělení je odsouzenému na základě zpracované zprávy, s přihlédnutím k jeho zájmům, nabídnut vhodný program zacházení. Souhlas s vybraným programem zacházení odsouzený stvrdí svým podpisem. Pokud si odsouzený nezvolí některou z nabízených alternativ programu zacházení, je mu stanoven program minimální. Programy jsou sestavovány z jednotlivých aktivit vycházejících z možnosti věznice. Souhlas s každou aktualizací programu zacházení stvrzuje odsouzený svým podpisem.

(Vnitřní řád věznice Pardubice)

Černíková ve své publikaci *Sociální ochrana*, 2008, definuje program zacházení jako souhrn obsahu zacházení, který se skládá z dodržování práv odsouzeného, plnění povinností odsouzeným a kázeňské praxe. Ten se skládá z těchto aktivit:

3.1. Pracovní aktivity, které obsahují:

- zaměstnávání na následujících pracovištích
 - 1) pracoviště vlastních vnitřních provozů věznice (střežené pracoviště)
 - 2) pracoviště na základě smlouvy s jinými subjekty uvnitř věznice (střežené pracoviště)
 - 3) pracoviště vnější na základě smlouvy s jinými subjekty (nestřežené pracoviště)
- práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice (např. úklid, opravy...)
- pracovní terapie vedené zaměstnanci věznice s potřebným odborným vzděláním

Zaměstnanost v českých věznicích je ovšem nízká. Ročenka Vězeňské služby ČR uvedla v rozmezí let 1999-2003 tyto údaje:

	Zařazeno odsouzených (průměr)	Míra zaměstnanosti (v %)
1999	5090	36,48
2000	5825	40,94
2001	5845	42,75
2002	5224	42,66
2003	5761	49,00

3.2. Vzdělávací aktivity

- 1) vzdělávací aktivity realizované vzdělávacím střediskem Vězeňské služby; dokončení základního vzdělání; profesní příprava
- 2) vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci věznice v rámci plnění programů zacházení: jazykové, sociálněprávní kurzy, kurzy občanské nauky, kurz základů obsluhy PC.
- 3) vzdělávání v korespondenčních kurzech a síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol ČR.

Vzdělávací aktivity zařazené pod bodem 1) jsou realizovány Středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm Vězeňské služby České republiky, které bylo nově zřízeno v roce 1992 a zařazeno do sítě škol České republiky v roce 1996. Navázalo kontinuálně na činnost dřívějšího učiliště Sboru nápravné výchovy. Zařazení středního odborného učiliště do sítě škol zakládá oprávnění vydávat celostátně platná vysvědčení a výuční listy, stejně jako každá jiná střední škola, ze kterých není patrné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody, jak stanoví legislativa. V procesu působení na odsouzeného představuje vzdělávání ve středním odborném učilišti komplexní, systematický a vysoce smysluplný program. Jde o časově stálé, intenzivní působení na odsouzené v rozsahu více než 25 hodin týdně po dobu deseti měsíců v roce, trvající podle délky

učebního oboru 2 - 3 roky. Takto cílený a rozsáhlý výchovně vzdělávací program je v podmínkách českého vězeňství jedinečný.

3.3. Speciální výchovné aktivity – jde o speciální individuální a skupinové pedagogické a psychologické působení prováděné specialisty

- terapeutické aktivity (zejména sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová arteterapie...)
- sociálně právní poradenství
- trénink zvládnání vlastní agresivity
- sociálně psychologický trénink
- kroužek rozvoje osobnosti

3.4. Zájmové aktivity – obsahují nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti, které u odsouzených rozvíjejí schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti.

Jsou to především kroužky vedené vychovateli nebo zaměstnanci VS ČR. Například věznice Pardubice realizuje jak na specializovaných odděleních výkonu trestu odnětí svobody, tak na odděleních standardního výkonu trestu kroužek zeměpisný, šachový, šipkařský, kroužek anglického jazyka, kroužek společenských nebo míčových her nebo například filmový klub.

3.5. Oblast aktivit zaměřující se na utváření vnějších vztahů – rozumějí se jimi ty aktivity, které v kladném směru přispějí k soběstačnému životu odsouzeného po jeho propuštění z výkonu trestu. V průběhu výkonu trestu a zejména v době před propuštěním z výkonu trestu se odsouzený aktivně připravuje na další život. V tomto směru je odsouzenému nápomocna zejména příslušná sociální pracovnice. Odsouzený by měl v této době plnit individuální úkoly stanovené programem zacházení, vycházející z podnětu sociální pracovnice, mezi něž patří zejména: udržení a posílení pozitivních vazeb s blízkými, uspořádání a vyřizování sociálních podmínek života po propuštění, vyřizování základních dokladů nezbytných pro další jednání na

úřadech práce, navazování kontaktů s charitativními organizacemi a dalšími subjekty, které mohou zprostředkovat pomoc nebo samy zajistit vhodné podmínky v prvních dnech života odsouzeného po jeho propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a také spolupráce s probační a mediační službou.

Kromě těchto aktivit uvedených v programu zacházení může odsouzený uspokojovat své potřeby též půjčováním knih z knižního fondu vězeňské knihovny, má právo objednat si na svůj náklad knihy, denní tisk a časopisy, včetně zahraničních, pokud jsou distribuovány v tuzemsku. Je však vyloučeno přijímání časopisů obsahujících popis výroby a použití zbraní a střeliva (např. “Střelecká revue” a “Zbraně”), jakož i tiskoviny obsahující popis výroby a použití návykových látek, jedů a výbušnin. Dále je odsouzenému umožněno ve svém volném čase využívat sportovní materiál, který je ve věznici k dispozici, případně společenské hry.

Z důvodu pozitivního působení na odsouzené, ale i práva odsouzených na poskytování duchovní služby, je ve věznicích zřízena vězeňská duchovní služba, zajišťovaná kaplanem Vězeňské služby a pověřenými zástupci registrovaných církví. Vězeňská duchovní služba je realizována návštěvami pověřených zástupců církví, ale také dobrovolnou účastí na pastorační činnosti, zejména na náboženských obřadech, vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů, zajišťováním duchovní a náboženské literatury atd.

(Kocanda, 2007)

4. Aplikace programů zacházení na specializovaná oddělení

Je zřejmé, že program zacházení u odsouzených umístěných ve specializovaných odděleních věznice (ve Věznici Pardubice existují takováto oddělení dvě, a to specializované oddělení pro výkon trestu ve věznici s dozorem a specializované oddělení pro výkon trestu ve věznici s ostrahou) má větší význam než u odsouzených umístěných ve standardních odděleních věznice. U specifických skupin odsouzených je potřeba se více věnovat sestavení tohoto programu z hlediska smysluplného trávení volného času, protože odsouzení jsou většinou pracovně nezařaditelní. Tím, že nedochází do zaměstnání tráví celé dny na oddělení, proto je potřeba tento čas vyplnit smysluplnými aktivitami. Další významnou roli hraje fakt, že do této skupiny patří odsouzení s poruchami myšlení a s poruchami osobnosti a je tedy potřeba na ně působit také v oblasti vzdělávací a výchovné prostřednictvím odborných pracovníků věznice. Mezi tyto pracovníky jsou zařazeni vychovatelé, speciální pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, vychovatelé – terapeuti a pedagogové volného času. Zaměřme se na práci vychovatelů a speciálních pedagogů, jejichž role jsou nejvýznamnější.

Vychovatel

Vychovatel je členem týmu, jehož základním úkolem je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci včetně cílených opatření k optimalizaci vzdělávacího procesu odsouzených a realizaci protidrogové prevence v rámci věznice. Vychovatel je odborně řízen prostřednictvím speciálního pedagoga a je podřízen vedoucímu oddělení.

Vychovatel plní při práci s odsouzenými samostatně a tvůrčím způsobem zejména tyto úkoly:

a) zná osobně a pedagogicky usměrňuje jemu svěřené odsouzené, zná sociální vztahy a skupinovou atmosféru v přidělené skupině,

b) zúčastňuje se aktivně jednání poradních orgánů ředitele věznice (odborných komisí) a veřejného zasedání soudu projednávajícího podmíněné propuštění nebo přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice,

c) vede osobní karty odsouzených, provádí průběžné zápisy postihující probíhající naplňování účelu výkonu trestu u odsouzeného,

d) podílí se na hromadně organizovaných akcích, dbá na kázeň odsouzených, na pořádek a upravenost ubytovacích prostor a motivuje odsouzené k přiměřené estetické úpravě,

e) realizuje svěřenou kázeňskou pravomoc, zpracovává návrhy na přerušení výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo věznici, dočasného opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznici, návštěv bez zrakové či sluchové kontroly a přeřazování odsouzených do jiného typu věznice nebo jejich přemístění, podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce,

f) zná odsouzené mající sklony k sebepoškozování, útěkům, odsouzené vytypované jako možné objekty napadení nebo možné pachatele násilného jednání, odsouzené, kteří jsou vyšetřováni nebo obžalováni z další trestné činnosti, a ty, jimž by měl být nařízen další nepodmíněný trest odnětí svobody nebo přeměněn trest podmíněný na nepodmíněný, vytypovává odsouzené s aktuálními psychickými problémy a upozorňuje na ně odpovědné zaměstnance věznice,

g) podílí se na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí a navrhuje příslušná opatření k jejich řešení, předcházení a eliminaci,

h) spolupracuje s příslušníky vykonávajícími dozorní službu a předvádění odsouzených,

i) podílí se na zajištění organizačního chodu oddělení tím, že u svěřených odsouzených:

1. vede početní a jmenný přehled, rozhoduje o jejich ubytování do jednotlivých ložnic nebo cel,

2. zabezpečuje kontrolu korespondence odsouzených a uskutečňování telefonických hovorů,

3. zabezpečuje realizaci práv odsouzených zejména na přijetí a odesílání korespondence a balíčků, na přijetí návštěv, provedení nákupů, vycházek a telefonických hovorů a k tomu vede příslušnou evidenci, vyjadřuje se k návrhu na přiznání a výši sociálního kapesného,

4. zprostředkovává vyřizování žádostí, stížností a podnětů a styk odsouzených s ostatními zaměstnanci věznice, pravidelně organizuje shromáždění odsouzených za účelem projednávání otázek souvisejících s jejich životem ve věznici,

5. navštěvuje pravidelně pracoviště svěřených odsouzených s cílem zajištění potřebné spolupráce s mistry při komplexní realizaci zacházení,

6. zabezpečuje přístup odsouzených k právním předpisům upravujícím výkon trestu a k vnitřnímu řádu věznice,

7. předkládá požadavky na materiálně technické vybavení ubytovacích prostor, zabezpečení chodu jemu svěřeného úseku a na odstraňování zjištěných závad a nedostatků,

8. realizuje v příjmovém oddělení poučení odsouzených o právech a povinnostech podle zákona, vyhlášky a seznamuje je s vnitřním řádem věznice, organizačně zajišťuje proškolení odsouzených z předpisů o

bezpečnosti a ochraně zdraví při práci, o požární ochraně a hygienických zásadách, zabezpečuje příslušné podklady pro dispečerské hlášení, zaznamenává chování a jednání odsouzených do osobní karty včetně upozornění na eventuální specifiku osobnosti odsouzeného,

9. zpracovává v nástupním oddělení ve spolupráci s odbornými zaměstnanci plán instruktážních a zájmových aktivit tohoto oddělení a podílí se na jejich realizaci, provádí poučení odsouzených o právech a povinnostech podle zákona, vyhlášky a seznamuje je s vnitřním řádem věznice, organizačně zajišťuje proškolení odsouzených z předpisů o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci, o požární ochraně a hygienických zásadách, připravuje podklady pro jednání odborné komise, zaznamenává chování a jednání odsouzených do osobní karty včetně upozornění na eventuální specifiku osobnosti odsouzeného.

Vychovatel zařazený do 10. platové třídy dále zejména:

a) podílí se ve spolupráci s odbornými zaměstnanci na sestavení konkrétních programů zacházení jemu svěřených odsouzených,

b) vede osobně podle svého odborného zaměření na základě zpravidla dvě průběžné aktivity programů zacházení, rozložené podle potřeby v průběhu celého týdne včetně dnů pracovního volna a klidu, a zajišťuje k tomu nezbytnou dokumentaci,

c) sleduje kvalitu účasti svěřených odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování, přičemž vhodné změny podněcuje a upevňuje,

d) zpracovává, na základě vyhodnocení jednotlivých aktivit programu zacházení odbornými zaměstnanci a celkového přístupu odsouzeného k naplňování účelu výkonu trestu, průběžná hodnocení programu zacházení a předkládá návrhy hodnocení zasílaných věznicí příslušným orgánům,

e) navrhuje realizaci potřebných změn včetně aktualizace programu zacházení a přeřazování ve skupinách vnitřní diferenciaci v návaznosti na změny v chování a jednání jemu svěřených odsouzených, navrhuje umístění odsouzených do krizového, výstupního, specializovaného oddělení, oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a do bezdrogové zóny,

f) zabezpečuje podle odborných doporučení zvýšenou individuální péči o odsouzené v krizových psychických stavech a odsouzené se závažnějšími sociálními problémy, podílí se na zabezpečování pedagogické péče o odsouzené, kteří odmítají stravu, sebepoškozují se, pokoušejí se o sebevraždu a o odsouzené, kteří jsou v krizových psychických stavech,

g) zajišťuje ve výstupním oddělení ve spolupráci se sociálním pracovníkem intenzivní kontakt se sociálním zázemím odsouzeného za účelem řešení problémů spojených s přechodem do občanského života, k tomu zejména:

1. podílí se na organizaci komunitního setkání odsouzených, setkání se zástupci státních a nestátních institucí, extramurálních akcí, pracovní, vzdělávací a zájmové činnosti,
2. vede odsouzené k sebeobslužné činnosti a upevňování každodenních návyků,
3. zabezpečuje řádný chod oddělení s cílem naplnění jeho účelu, využití na stanovenou normovou ubytovací kapacitu a vybavení,
4. zpracovává podklady pro jeho výstupní hodnocení.

Speciální pedagog

Speciální pedagog je odborný zaměstnanec oddělení, který garantuje u svěřených odsouzených odbornou úroveň realizace programu zacházení a vnitřní diferenciaci. Odborně řídí výkon práce vychovatelů a pedagogů volného času. Za odborné řízení určených zaměstnanců nelze považovat vedení administrativy spojené s plánováním služeb, výkaznictvím odpracovaných hodin, vedení evidence o docházce, čerpání dovolené, apod. Odpovídá, ve spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci, za úroveň

odborného zacházení s jednotlivými odsouzenými v návaznosti na jejich komplexní zprávy.

Speciální pedagog je odborným poradcem ředitele věznice v oblasti pedagogických aspektů výkonu trestu, a to z hlediska všech zúčastněných (odsouzených i zaměstnanců).

Speciální pedagog je přímo podřízen vedoucímu oddělení. Speciální pedagog plní při práci s odsouzenými samostatně a tvůrčím způsobem zejména tyto úkoly:

a) zpracovává, v rámci komplexního zacházení s odsouzenými a rozdělení činnosti pracovních týmů, koncepci na ucelené období při zachovávání zásad vnější a vnitřní diferenciací pro jednotlivé kategorie odsouzených, která obsahuje zpravidla cílovou skupinu odsouzených, složky programu zacházení rozpracované v konkrétních projektech, personální, materiální a finanční zajištění a předkládá ji ke schválení řediteli věznice,

b) provádí pedagogickou diagnostiku a zpracovává pedagogické posouzení v rámci komplexní zprávy s příslušným doporučením pro program zacházení, přičemž výběr diagnostických metod je na jeho uvážení,

c) zpracovává v rámci měsíčního (týdenního) plánu přehled jednotlivých aktivit programu zacházení s určením místa, času a stanovením osobní odpovědnosti za jejich realizaci, společně s ostatními odbornými zaměstnanci stanoví konkrétní programy zacházení jednotlivým svěřeným odsouzeným a podílí se na vyhodnocování jejich účinnosti a aktualizaci,

d) vede osobně podle svého odborného zaměření nejméně jednu průběžnou aktivitu programu zacházení z oblasti speciálních výchovných aktivit a zajišťuje k tomu nezbytnou dokumentaci. Sleduje kvalitu účasti svěřených odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování, přičemž

vhodné změny podněcuje a upevňuje, podílí se na zpracování průběžného hodnocení programu zacházení,

e) vede metodicky v rámci své odbornosti vychovatele a pedagogy volného času v oblasti přípravy a vedení jednotlivých aktivit, průběžného hodnocení programu zacházení a hodnocení zasílaných věznicí příslušným orgánům,

f) zúčastňuje se aktivně jednání poradních orgánů ředitele věznice včetně poradny drogové prevence (odborných komisí), předkládá odborná stanoviska k přeřazování odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci, v návaznosti na změny v chování a jednání jemu svěřených odsouzených navrhuje umístění odsouzených do krizového, výstupního, specializovaného oddělení, oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a do bezdrogové zóny. Podílí se na rozhodování o zařazení odsouzených do seznamu objektů možného napadení či ohrožení a vytipování konfliktních a psychicky labilních odsouzených,

g) spolupracuje v součinnosti se sociálním pracovníkem se zákonným zástupcem mladistvého při řešení přípravy mladistvého na budoucí povolání, podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce, vzdělávání a rekvalifikace, zabezpečuje všeobecné a odborné vzdělávání odsouzených v případě, že ve věznici není zřízeno odloučené pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště Vězeňské služby,

h) je odborným garantem skladby knihovního fondu a výběru dalších médií z hlediska vhodnosti specifiky programů zacházení a účelu výkonu trestu,

i) provádí orientační pedagogické pohovory z podnětu odsouzených, zaměstnanců nebo na základě vlastních poznatků, poskytuje poradenskou pedagogickou pomoc v souladu s povahou daného případu a podmínkami, zabezpečuje individuální pedagogickou péči o odsouzené, kteří jsou v krizových psychických stavech,

j) spolupodílí se na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí ve vztahu k vězněným osobám a navrhuje z pedagogického hlediska příslušná opatření, vedoucí k jejich řešení, prevenci a eliminaci,

k) realizuje svěřenou kázeňskou pravomoc, podílí se na návrhu k rozhodování o udělení přerušování výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo věznici, dočasného opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznici, vyjadřuje se k výběru odsouzených k zařazení do práce, návštěv bez zrakové či sluchové kontroly a přeřazování odsouzených do jiného typu věznice nebo jejich přemístění (Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 26/2006).

Je nutno podotknout, že u všech zaměstnanců je požadováno vysokoškolské vzdělání příslušného směru.

(Tregler, 2007)

5. Výzkumná část

Výzkumná část práce byla soustředěna na Věznici Pardubice, ve které jsou v souladu s profilací věznic zřízena tato oddělení:

- 1) oddělení s dozorem pro výkon trestu odsouzených mužů
- 2) oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovně nezařaditelných mužů ve věznici s dozorem
- 3) oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovně nezařaditelných mužů ve věznici s ostrahou
- 4) oddělení s ostrahou pro výkon trestu odsouzených mužů

5.1 Metodologie

- kvantitativní výzkum založený na analýze dokumentů získaných ve věznici Pardubice

- porovnání programů zacházení u dvou výběrových skupin:

- 1) odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody ve specializovaném oddělení

- rozsah skupiny: 36 odsouzených mužů

- 2) odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody ve standardním oddělení

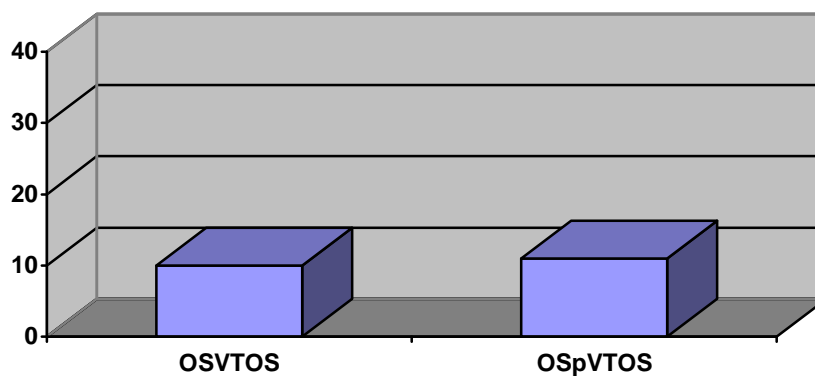
- rozsah skupiny: 40 odsouzených mužů

5.2 Vlastní výzkum

Hypotéza č.1 – Odsouzení ve specializovaném oddělení jsou častěji zařazeni do I. PSVD (první skupina vnitřní diference) a mají tak větší šanci na podmíněčné propuštění než odsouzení ve standardním oddělení.

Ve specializovaném oddělení patří do I.PSVD 4 ze 36 náhodně vybraných odsouzených, procentuálně tedy 11,1% odsouzených.

Ve standardním oddělení patří do I.PSVD 4 ze 40 náhodně vybraných odsouzených, procentuálně tedy 10 % odsouzených.

Graf vyjadřuje procentuální četnost odsouzených zařazených do I.PSVD.

OSVTOS - Oddělení standardní pro výkon trestu odnětí svobody

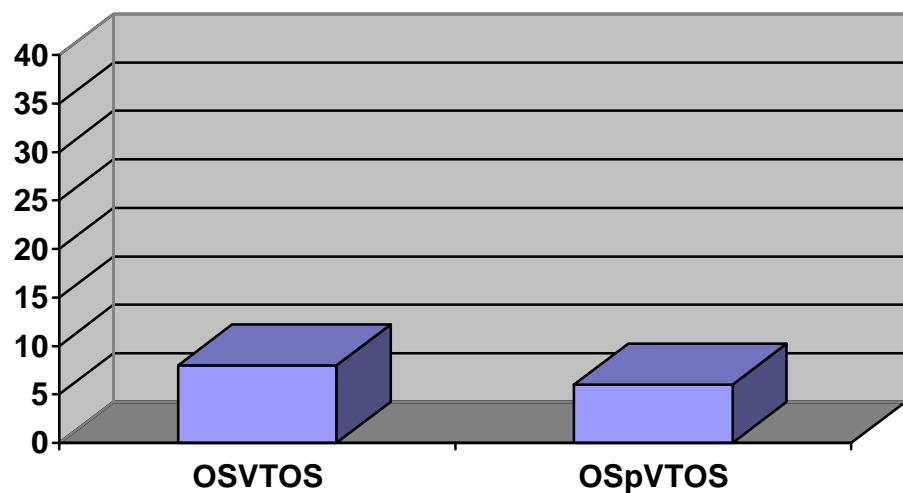
OSpVTOS – Oddělení specializované pro výkon trestu odnětí svobody

Hypotéza byla verifikována.

Hypotéza č.2 – Odsouzení ve specializovaném oddělení mají častěji jako cíl programu zacházení vytváření podmínek pro zařazení do I.PSVĐ a následné jednání o podmíněném propuštění než odsouzení ve standardním oddělení.

Ve specializovaném oddělení mají tento cíl programu zacházení 6 ze 36 náhodně vybraných odsouzených, procentuelně tedy 16,6 % odsouzených.

Ve standardním oddělení mají tento cíl programu zacházení 8 ze 40 náhodně vybraných odsouzených, procentuelně tedy 20% odsouzených.

OSVTOS - Oddělení standardní pro výkon trestu odnětí svobody

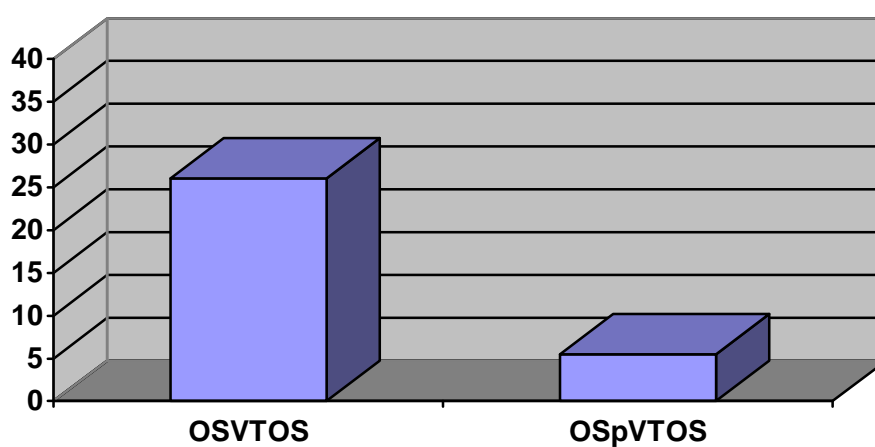
OSpVTOS – Oddělení specializované pro výkon trestu odnětí svobody

Hypotéza nebyla verifikována.

Hypotéza č.3- Odsouzení ve specializovaném oddělení jsou méně často zaměstnáni než odsouzení ve standardním oddělení.

Ve specializovaném oddělení jsou zaměstnáni 2 ze 36 náhodně vybraných odsouzených, procentuálně tedy 5,5% odsouzených.

Ve standardním oddělení je zaměstnáno 26 ze 40 náhodně vybraných odsouzených, procentuálně tedy 65% odsouzených.

OSVTOS – Oddělení standardní pro výkon trestu odnětí svobody

OSpVTOS - Oddělení specializované pro výkon trestu odnětí svobody

Hypotéza byla verifikována.

V souvislosti s touto hypotézou odkazují na přehledy zaměstnanosti ve věznicích Pardubice sestavené VS ČR.

Zaměstnanost odsouzených k 13. 1. 2009

Celkem stav ods. mužů 691

z toho zaměstnatelných 440

z toho zařazených do práce 228 = 51,8 %

dále v terapeutických a vzdělávacích programech 30 = 6,8 %

Celková zaměstnanost 58,6 %

Datum : 09.03.2009

Zaměstnanost odsouzených ke dni 10. 11. 2008

Celkem stav ods. mužů 625

z toho zaměstnatelných 376

z toho zařazených do práce 236 = 62,8 %

dále v terapeutických a vzdělávacích programech 29 = 7,7 %

Celková zaměstnanost 70,5 %

Datum : 13.11.2008

Zaměstnanost odsouzených k 11. 8. 2008

Celkem stav ods. mužů 638

z toho zaměstnatelných 412

z toho zařazených do práce 261 = 67,9 %

dále v terapeutických a vzdělávacích programech 14 = 3,4 %

Celková zaměstnanost 66,7 %

Datum : 21.08.2008

Zaměstnanost odsouzených k 15. 1. 2008

Celkem stav ods. mužů 637

z toho zaměstnatelných 405

z toho zařazených do práce 275 = 67,9 %

dále v terapeutických a vzdělávacích programech 30 = 7,4 %

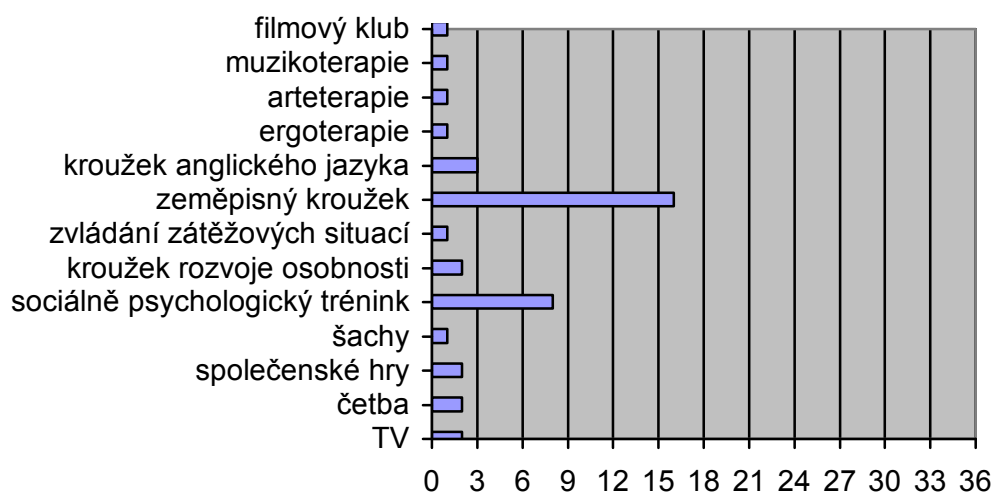
Celková zaměstnanost 75,3 %

Datum : 22.01.2008

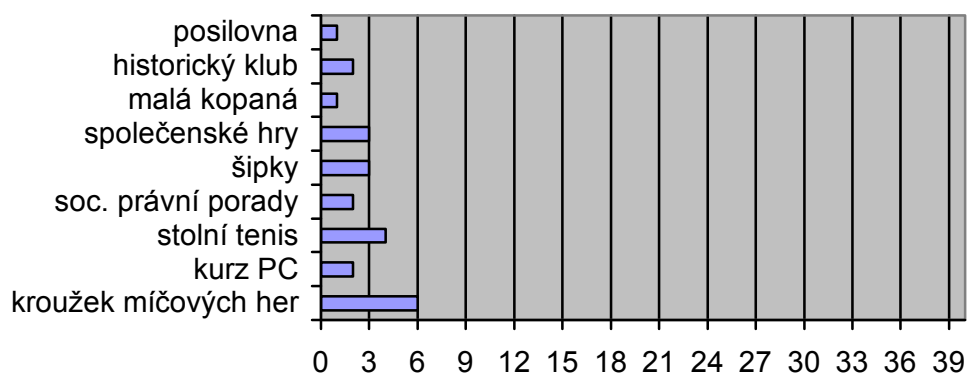
(www.vscr.cz/pardubice)

Hypotéza č.4 – Odsouzení ve specializovaném oddělení mnohem častěji využívají nabídek speciálně výchovných a zájmových aktivit programů zacházení než odsouzení ve standardním oddělení.

Aktivity u odsouzených ve specializovaném oddělení:

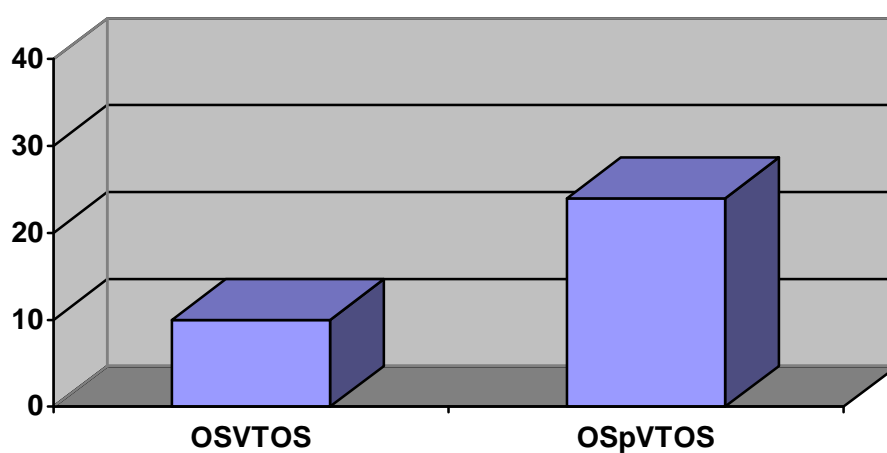

Aktivity u odsouzených ve standardním oddělení:

Počet odsouzených ve specializovaném oddělení, kteří využívají 2 a více aktivit je 24 ze 36 náhodně vybraných, procentuelně tedy 66,6% odsouzených.

Počet odsouzených ve standardním oddělení, kteří využívají 2 a více aktivit je 10 ze 40 náhodně vybraných, procentuelně tedy 40% odsouzených.

OSVTOS - Oddělení standardní pro výkon trestu odnětí svobody

OSpVTOS – oddělení specializované pro výkon trestu odnětí svobody

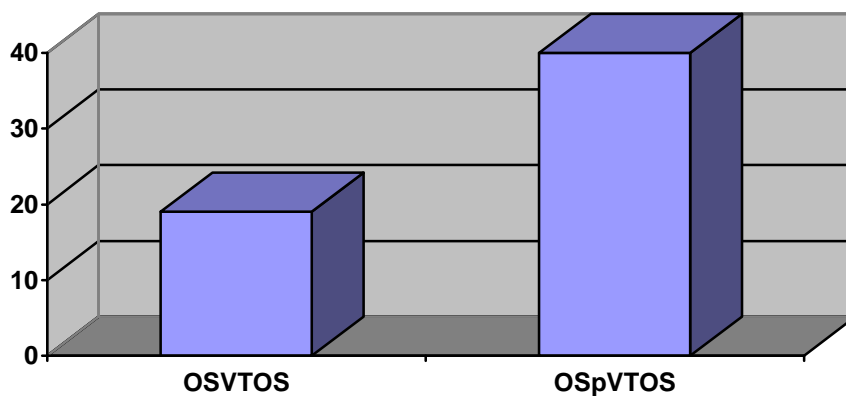
Hypotéza byla verifikována.

Hypotéza č. 5 – Odsouzení ve specializovaném oddělení mají kratší délku trvání trestu odnětí svobody než odsouzení ve standardním oddělení.

Průměrná délka trvání trestu odnětí svobody u odsouzených ve specializovaném oddělení je zhruba 40 měsíců.

Průměrná délka trvání trestu odnětí svobody u odsouzených ve standardním oddělení je zhruba 19 měsíců.

Průměrná délka trvání trestu odnětí svobody u odsouzených ve specializovaném oddělení by byla velmi ovlivněna extrémny (vrchní hranice dosahuje 264 měsíců), proto jsem zvolila useknutý aritmetický průměr, tedy bez horní i spodní hranice extrému.

OSVTOS - Oddělení standardní pro výkon trestu odnětí svobody

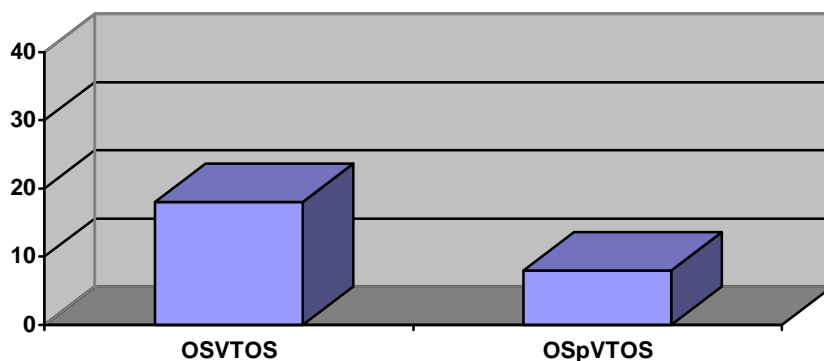
OSpVTOS – oddělení specializované pro výkon trestu odnětí svobody

Hypotéza nebyla verifikována.

Hypotéza č.6 – Odsouzení ve standardním oddělení jsou dle programu zacházení více vedeni ke kritickému náhledu na trestnou činnost, k respektování majetku druhých a ke zahlazení kázeňských trestů než odsouzení ve specializovaném oddělení.

V rámci odsouzených ve specializovaném oddělení je toto v programu zacházení stanoveno u 8 ze 36 náhodně vybraných odsouzených, procentuelně tedy u 22% odsouzených.

V rámci odsouzených ve standardním oddělení je toto v programu zacházení stanoveno u 18 ze 40 náhodně vybraných odsouzených, procentuelně tedy u 45% odsouzených.

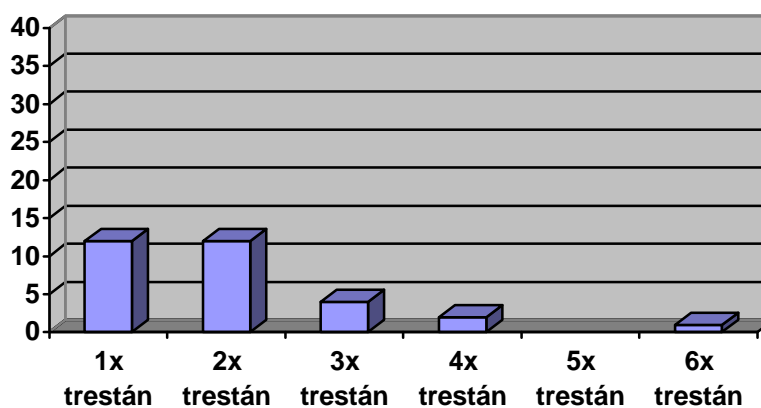
OSVTOS - oddělení standardní pro výkon trestu odnětí svobody

OSpVTOS - oddělení specializované pro výkon trestu odnětí svobody

Hypotéza byla verifikována.

Hypotéza č.7 – Mezi odsouzenými ve standardním oddělení je mnohem více opakovaně trestaných než prvotrestaných.

Ve standardním oddělení výkonu trestu je 31 ze 40 náhodně vybraných odsouzených již dříve trestáno, procentuálně tedy 77,5% odsouzených.

Většinou je však jedná o tresty podmíněné.

Hypotéza byla verifikována.

5.3. Shrnutí výsledků výzkumu

Cílem výzkumu bylo ověření sedmi hypotéz sloužících ke specifikaci programů zacházení u odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody ve specializovaném oddělení. Tyto zněly:

Hypotéza č.1 – Odsouzení ve specializovaném oddělení jsou častěji zařazeni do I. PSVD (první skupina vnitřní diferenciacie) a mají tak větší šanci na podmíněčné propuštění než odsouzení ve standardním oddělení.

Verifikována

Hypotéza č.2 – Odsouzení ve specializovaném oddělení mají častěji jako cíl programu zacházení vytváření podmínek pro zařazení do I.PSV D a následné jednání o podmíněčném propuštění než odsouzení ve standardním oddělení.

Falzifikována

Hypotéza č.3- Odsouzení ve specializovaném oddělení jsou méně často zaměstnáni než odsouzení ve standardním oddělení.

Verifikována

Hypotéza č.4 – Odsouzení ve specializovaném oddělení mnohem častěji využívají nabídek speciálně výchovných a zájmových aktivit programů zacházení než odsouzení ve standardním oddělení.

Verifikována

Hypotéza č. 5 – Odsouzení ve specializovaném oddělení mají kratší délku trvání trestu odnětí svobody než odsouzení ve standardním oddělení.

Falzifikována

Hypotéza č.6 – Odsouzení ve standardním oddělení jsou dle programu zacházení více vedeni ke kritickému náhledu na trestnou činnost, k respektování majetku druhých a ke zahlazení kázeňských trestů než odsouzení ve specializovaném oddělení.

Verifikována

Hypotéza č.7 – Mezi odsouzenými ve standardním oddělení je mnohem více opakovaně trestaných než prvotrestaných.

Verifikována

Jsou zde tedy potvrzena existující specifika v programech zacházení u odsouzených ve specializovaných odděleních a z nich vyplývající rozdíly mezi způsobem výkonu trestu odnětí svobody, trávením volného času odsouzených, jejich chováním a respektováním norem a vnitřního řádu věznice.

V první řadě se jedná o chování a dodržování norem upravujících VTOS (výkon trestu odnětí svobody), které je zřejmě lepší než u odsouzených ve standardním oddělení. Svědčí o tom větší počet odsouzených zařazených do I. PSVD a tedy větší šance vytvořit si podmínky pro podmíněčné propuštění.

Hlavní rozdíl v programech zacházení odsouzených ve specializovaných odděleních a odsouzených ve standardních odděleních je v cílech těchto programů. Existují společné cíle, kterými jsou například bezproblémový pobyt ve věznici, dodržování norem upravujících VTOS, udržení sociálního zázemí nebo smysluplné trávení volného času a pak cíle specifické pro jednotlivé skupiny.

Jedná se zejména o pracovní zařaditelnost, na kterou je kladen velmi vysoký důraz v rámci standardního oddělení VTOS. Hlavní snahou je tuto zařaditelnost udržet a udržet návyk pracovat jako takový. Tato snaha je realizována několika způsoby. Odsouzený je pracovně zařazen, a to buď v tzv. nestřežených pracovištích mimo věznici, anebo v rámci střežených pracovišť uvnitř věznice, které zde provozují soukromé subjekty. Pokud není odsouzený takto zaměstnaný, je jeho návyk pracovat udržován prostřednictvím práce ve prospěch věznice. Jedná se především o úklidové a jiné pomocné práce vykonávané na oddělení i v celém areálu věznice.

Oproti tomu jsou odsouzení ve specializovaných odděleních orientováni především na aktivní a smysluplné využití volného času prostřednictvím zájmových aktivit realizovaných zaměstnanci věznice a na speciálně výchovné aktivity vedené odbornými pracovníky, jakými jsou například kroužek rozvoje osobnosti, sociálně psychologický trénink, kurz sebeobsluhy, kurz zvládání zátěžových situací, ergoterapie, arteterapie nebo muzikoterapie. Tyto aktivity by měly vést zejména ke snadnější adaptaci na vězeňské prostředí, ale hlavní význam by měly mít v době po propuštění z VTOS, kde by měly pomoci s reintegrací do společnosti a s bezproblémovým začátkem normálního života. Další prioritou těchto aktivit je zabránit opakované trestné činnosti a následným pobytům ve věznicích. Jde tedy o jakousi resocializaci, která je vedena odbornými pracovníky a založena především na spolupráci a ochotě podílet se na ní samotnými odsouzenými.

Závěr

Práce byla zaměřena na specifické skupiny odsouzených a na programy zacházení, které jsou pro ně připravovány odbornými pracovníky věznic. Je evidentní, že tak jako jsou přesně dána specifika těchto skupin, musí existovat rozdíly v programech zacházení u odsouzených do těchto skupin spadajících a u odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody ve standardním oddělení věznice.

Tato specifika byla prostřednictvím výzkumné části nalezena a tím lze považovat cíl práce za splněný. Je zřejmé, že specifické skupiny odsouzených se dají z velké většiny považovat za odsouzené trvale pracovně nezařaditelné a je potřeba pro ně vyvíjet takové aktivity, aby docházelo k určité resocializaci jinak než udržením základního návyku, tedy pracovat.

Z výzkumné části vyplývá, že k takovéto resocializaci prostřednictvím jiných než pracovních aktivit dochází, čímž je plněn program zacházení. Vzhledem k tomu, že ve společnosti přibývá lidí s postižením a obecně se tvrdí, že populace stárne, se dá očekávat i nárůst odsouzených, kteří budou dle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a následně vyhláškou MS č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody zařazení do specifické skupiny odsouzených. Je tedy nutné se těmto aktivitám a jejich zdokonalování věnovat i nadále a nespokojit se pouze s jejich současnou podobou.

Seznam literatury:

- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kolektiv. *SOCIÁLNÍ OCHRANA terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 244 s.
ISBN 978-80-7380-138-0
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila a ČERVINKA, František. *Forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství odborné psychologické literatury SUPPORT, 1994. 206 s.
ISBN neuv.
- HANUŠ, Bohuslav. *Primární základy penologie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského s.r.o., 2005. 95 s.
ISBN 80-86723-14-3
- KOCANDA, Martin. *Výkon trestu odsouzených matek s dětmi v České republice*. Rigorózní práce. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy Univerzity, 2007. 170 s.
ISBN neuv.
- MAŘÁDEK, Vladimír. *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. 1. vyd. Opava: Nakladatelství a vydavatelství Ing. Vavrla Pavel, 2000. 74 S.
ISBN neuv.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004. 590 s.
ISBN 80-200-1289-3
- RASZKOVÁ, Tereza. *Realizace programů zacházení ve věznicích Pardubice*. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2007. 99 s.
ISBN neuv.
- SUCHÝ, Oldřich. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon*. 1. vyd. Praha: vydavatelství LEGES, 1992. 84 s.
ISBN 80-85638-02-9

- TREGLER, Jiří. *Senioři ve výkonu trestu odnětí svobody*. Rigorózní práce. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy Univerzity, 2007. 168 s.
ISBN neuv.
- UHLÍK, Jan. *F.J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*. 1. vyd. Praha: Redakce Českého vězeňství, 1997. 145 s.
ISBN neuv.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pracovníky policie a vězeňské služby*. 1. vyd., Liberec: Technická Univerzita, 2003. 2 sv. (102 s., 105 s.)
ISBN 80-7083-702-0 (1. díl)
ISBN 80-7083-703-9 (2. díl)
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody. ASPI, 2006, 30 s.
- Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb.
- Trestní zákon č. 140/1961 Sb.
- www.vscr.cz

